

LJ. MAKSIMOVIĆ

ΕΙΝΑΙ ΣΙΓΟΥΡΗ ΠΑΝΤΟΤΕ Η ΕΞΑΚΡΙΒΩΣΗ
ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΠΟΛΗΣ DEBAR
ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΠΗΓΕΣ;

Η σημερινή πόλη Debar, που δεν είναι καθόλου ασήμαντη τόσο στην σύγχρονη εποχή, όσο και στην ιστορία των τελευταίων αιώνων, βρίσκεται ακριβώς στα σύνορα της Αλβανίας και της πρώην Γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας της Μακεδονίας, δηλαδή της Δημοκρατίας των Σκοπίων. Η πολιτική διαίρεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που ήταν αποτέλεσμα του Α΄ βαλκανικού πολέμου, συνετέλεσε ώστε η γεω-πολιτική θέση της πόλης αυτής να είναι σαφέστατα εξακριβωμένη μέχρι σήμερα. Νωρίτερα, όμως, και ιδιαίτερα στη βυζαντινή εποχή, δεν υπήρχε τέτοια σαφήνεια ως προς την γενική ιστορικο-γεωγραφική θέση της πόλης σε μια ορισμένη περιοχή. Γι' αυτό τον λόγο έγινε δυνατό και το γεγονός, οι ερευνητές να μη βλέπουν την περιοχή αυτή ως ένα μέρος της βυζαντινής Μακεδονίας¹.

Από την άλλη μεριά, η ονομασία της πόλης αυτής στις βυζαντινές πηγές δεν υπήρξε αμετάβλητη. Παραδείγματος χάρη, είναι δυνατό ένας μόνο συγγραφέας, ο Γεώργιος ο Ακροπολίτης, να χρησιμοποιεί δύο διαφορετικές μορφές —ή Δεύρη και αϊ Δέβραι— στις περιπτώσεις που είναι σίγουρο ότι ο ίδιος έχει υπόψη του την πόλη Debar². Εάν και τις δύο μορφές μπορούμε να δεχθούμε

1. Ας αναφερθεί μόνο το πιο καινούργιο και ιδιαίτερα για την Δυτική Μακεδονία τοπογραφικά σχεδιασμένο έργο· VASSILIKI KRAVARI, *Villes et villages de Macédoine occidentale*, Παρίσι 1989, όπου συχνά γίνεται λόγος για την πόλη Debar (βλ. ευρετήριο), η οποία, όμως, δεν συμπεριλαμβάνεται στα γεωγραφικά πλαίσια του θέματος του βιβλίου.

2. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗ, τόμ. I, έκδ. A. Heisenberg, Λιψία 1903 (ανατύπ. Στουτγάρδη 1978, με συνεργασία του P. Wirth) σελ. 140, στίχ. 12, σελ. 142, στίχ. 23.

ως τις πιο συνηθισμένες³, υπάρχει και η τρίτη — ή *Δεϋρίς*⁴. Η ποικιλία αυτή δεν θα δημιουργούσε καμιά ουσιαστική δυσκολία, εάν θα ήταν βέβαιο ότι, κάτω από τις ονομασίες αυτές, πρόκειται να αντιμετωπίσουμε ένα μόνο τοπωνύμιο. Όμως, τέτοια βεβαιότητα δεν μπορεί να υπάρχει εκ των προτέρων.

Μ' αυτόν τον δισταγμό, που εξέφρασα, δεν εννοώ το γεγονός ότι υπάρχουν διάφορα τοπωνύμια με την σλαβική ρίζα *δευρ-*, *δεορ-*, αρχίζοντας από την Μακεδονία⁵ και φθάνοντας μέχρι τη σερβική *Ζάχλουμα*⁶, για να μην περάσουμε στις πιο απομακρυσμένες από το Debar σλαβικές ή πρώην σλαβικές χώρες. Υπόψη μου έχω μόνο ένα τοπωνύμιο το πιο σπουδαίο απ' όλα στη μεταγενέστερη βυζαντινή περίοδο, τη *Δεύρη* στην Κεντρική Μακεδονία, που την αναφέρει δύο φορές ο πρώην αυτοκράτορας Ιωάννης ΣΤ' ο Καντακουζηνός στο ιστορικό του έργο. Πρόκειται για τη σημερινή κωμόπολη *Αναραχή*, κοντά στην *Πτολεμαΐδα*⁷.

Ο Καντακουζηνός αναφέρει τη *Δεύρη* για πρώτη φορά στα πλαίσια των γεγονότων του 1334, όταν στον Σφραντζή Παλαιολόγο, τον μελλοντικό φονιά του Συργιάννη, του συμμάχου του σέρβου βασιλιά Στέφανου Dušan, έχει εμπιστευθεί μια συνοριακή περιοχή, η οποία συμπεριλάμβανε τη *Δεύρη*, τον *Σωσκό*, τα *Σταρίδολα*, τον *Χλερηνό* (*Φλώρινα*)⁸. Έχω ήδη εκφράσει τη γνώμη, ότι επρόκειτο για μια ειδική περιοχή που έπρεπε να παίζει ένα ιδιαίτερο

3. Τις μορφές αυτές βρίσκουμε στις παρακάτω αναφερόμενες πηγές, που δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι πρόκειται πάντοτε για μία και την ίδια πόλη. Πρβλ. και *Δεύρη* = *Debar*: ΕΦΡΑΙΜΙΟΥ, έκδ. I. Bekker (Βόννη), σελ. 366, στίχ. 9153.

4. ΜΑΝΟΥΗΛ ΦΙΑΗ, τόμ. II, έκδ. B. Miller, Παρίσι 1857, σελ. 253-254.

5. Πρβλ. τους αντιστοιχούς τόπους στο ευρετήριο του βιβλίου της Kravari.

6. Πρβλ. το λεγόμενο «Χρονικό του Παπά της Διόκλειας» (*Letopis Popa Dukljana*), έκδ. F. Šišić, Βελιγράδι - Ζάγκρεμπ 1928, σελ. 327.

7. Πρβλ. Kravari, ό.π., σελ. 251, 252, όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

8. ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ, έκδ. L. Schopen (CSHB), τόμ. I, σελ. 454, στίχ. 4. Πρβλ. για το επεισόδιο αυτό G. SOULIS, *The Serbs and Byzantium during the reign of Tsar Stephen Dušan (1331-1355) and his successors*, Ουάσιγκτων 1984, σελ. 22 κ.έ. Όσον αφορά την γεωγραφική κατάσταση, βλ. αντίστοιχα δεδομένα στο έργο της Kravari, ευρετήριο, αλλά και Johannes Kantakuzenos Geschichte, τόμ. II, μετάφρ. G. Fatouros-T. Krischer, Στουτγάρδη 1986, σελ. 211, σημ. 184-187.

ρόλο στο τότε διοικητικό και αμυντικό σύστημα του Βυζαντίου⁹. Η σπουδαιότητα της περιοχής αυτής παρατηρείται και αργότερα, κατά την μεγάλη αντεπίθεση του Καντακουζηνού εναντίον των Σέρβων το 1350¹⁰. Ο ίδιος ο Καντακουζηνός αναφέρει, ότι μια κατεύθυνση της γενικής αντεπίθεσης είχε συμπεριλάβει, και μάλιστα χωρίς αντίσταση, τον Σωσκό, τα Σταρίδολα και τη Δεύρη¹¹.

Για το πρόβλημα που μας απασχολεί, είναι πολύ χαρακτηριστικό όχι μόνο το γεγονός ότι η Δεύρη έπαιζε ένα αρκετά σημαντικό ρόλο κατά τον ΙΔ' αιώνα, αλλά και το γεγονός ότι οι ερευνητές δεν έχουν πάντοτε καταλάβει ότι στο επεισόδιο που περιγράφει ο Καντακουζηνός δεν πρόκειται για το Debar¹². Έχοντας υπόψη όσα έχουν λεχθεί ως προς την τοποθεσία και την ονομασία του Debar στην αρχή του άρθρου αυτού, τίθεται το ερώτημα εάν η ίδια σύγχυση μπορεί να δημιουργηθεί και σε άλλες περιπτώσεις.

Ένας άλλος μεγάλος ιστορικός της εποχής, ο Νικηφόρος Γρηγοράς, περιγράφοντας μια εκκλησιαστική υπόθεση στην Κωνσταντινούπολη, αναφέρει ότι με την ευκαιρία αυτή παραβρέθηκε εκεί και ο επίσκοπος τῶν Δεβρῶν, που υπαγόταν στον Αρχιεπίσκοπο της Αχρίδας¹³. Κατά την ισχύουσα επιστημονική ερμηνεία, θα επρόκειτο για το Debar, που άλλωστε είναι γνωστό ότι υπήρξε έδρα επισκοπής¹⁴.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, όμως, είναι η σημείωση του Γρηγορά, ότι η έδρα, για την οποία γίνεται λόγος, βρίσκεται στη Μακεδονία. Όπως είδαμε στην αρχή, θα ήταν δύσκολο ένας βυζαντινός συγ-

9. LJ. MAKSIMOVIĆ, *The Byzantine Provincial Administration under the Palaiologoi*, Άμστερνταμ 1988, σελ. 60, σημ. 93, 139.

10. Βλ. D. M. NICOL, *The Byzantine Family of Kantakouzenos (Cantacuzenus) ca. 1100-1460*, Ουάσιγκτον 1968, σελ. 73 κ.ε.; SOULIS, ό.π., σελ. 43 κ.ε.

11. ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ, τόμ. III, σελ. 130, στίχ. 4-5.

12. Έτσι, παραδείγματος χάρη, ο TH. FLORINSKIJ, *Yužnye Slavyane i Vizantiya vo vtoroj četverti XIV v.*, Πετρούπολη 1882, τόμ. II, σελ. 196 πίστευε ότι οι στρατιωτικές μονάδες του Καντακουζηνού έφθασαν έως το Debar. Πρβλ. και την κριτική της γνώμης αυτής στο *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, Βελιγράδι 1986, σελ. 512, σημ. 489 (S. Ćirković).

13. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ, έκδ. L. Schopen (CSHB), τόμ. I, σελ. 164, στίχ. 5-6, 12-13.

14. Πρβλ. *Vizantijski izvori*, τόμ. VI, σελ. 167, σημ. 29 (S. Ćirković).

γραφέας να χαρακτηρίζει το Debar ως μακεδονική πόλη. Από την άλλη μεριά, η Δεύρη του Καντακουζηνού, που σχετίζεται σήμερα με την Πτολεμαΐδα, βρίσκεται κατά κάποιον τρόπο στο κεντρικό μέρος της Μακεδονίας. Ακόμη περισσότερο, η πόλη αυτή δεν ήταν παραδοσιακά γνωστή ως έδρα επισκοπής και έτσι μπορεί να εξηγηθεί το νόημα της σημείωσης του Γρηγορά. Εν πάση περιπτώσει, περισσότερα είναι τα στοιχεία που αποκλείουν την περίπτωση του Debar.

Η λύση που προτείνεται θα μπορούσε να συναντήσει ορισμένη δυσκολία ως προς τον τύπο της ονομασίας της πόλης. Ο πληθυντικός αί *Δεῦραι* δεν εμφανίζεται στις γνωστές ειδήσεις πηγών, παρά να σημειωθεί η πόλη του Debar. Όμως, δεδομένου ότι η ίδια πόλη του Debar εμφανίζεται με διάφορους τύπους της ονομασίας της, η τελική λύση, που αφορά στο ομώνυμό της, ώσπου να βρεθεί καμιά καινούργια πηγή, εξαρτάται προπαντός από την ερμηνεία του κειμένου, στο οποίο βρίσκεται το τοπωνύμιο αυτό. Έτσι, με βάση τη γενική γεωγραφική θέση των πόλεων που έπεσαν στα χέρια των Βυζαντινών της Νίκαιας κατά την περίφημη εκστρατεία του 1259, έχω ήδη από καιρό προτείνει ότι η αναφορά των Δεβρών στο κείμενο του Παχυμέρη μάλλον δεν πρέπει να σχετισθεί με το Debar, αλλά με την ομώνυμη πόλη της κεντρικής Μακεδονίας¹⁵.

Εννοείται ότι τα αποτελέσματα αυτής της μικρής μελέτης, λόγω έλλειψης πηγών δεν μπορούν να είναι οριστικά. Ο σκοπός μου ήταν να προκαλέσω ορισμένες υποψίες, ώστε σε ανάλογες περιπτώσεις, και μερικές είναι γνωστές στην βυζαντινολογία, να μη γίνονται εύκολα δεκτές οι συνηθισμένες ερμηνείες των γεωγραφικών ονομάτων, για να αποφευχθούν με τον τρόπο αυτό οι περιττές παρεξηγήσεις. Τέτοια προσοχή ως προς τις πηγές την έχω διδαχθεί πριν από πολλά χρόνια από τον δάσκαλο, στη μνήμη του οποίου αφιερώνω το μικρό μου κείμενο.

15. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΧΥΜΕΡΗ *Μιχαήλ Παλαιολόγου*, έκδ. I. Bekker (CSHB), σελ. 106, στίχ. 17 σελ. 107, στίχ. 6 και ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΧΥΜΕΡΗ, έκδ. A. Failler (CFHB), Παρίσι 1984, τόμ. I, σελ. 151, στίχ. 5-14.— Για την πρότασή μου πρβλ. *Vizantijski izvori*, τόμ. VI, σελ. 14, σημ. 10. Για την «κλασική» ερμηνεία Debar, βλ. Failler, ό.π., 1, σελ. 150, σημ. 3.